

ӘОЖ 371.212.32

А.Т. Ташимова, педагогика магистрі
Инновациялық Еуразия университеті (Павлодар қ.)
E-mail: a_tashimova@bk.ru

Дарынды балаларды дамытудың тарихи-педагогикалық аспектісі

Аңдатпа. Қазіргі замандағы “дарындылық” ұғымы көптеген психологиялық мектептердің ғылыми дауластарынан өтіп, оның негізінде басымдық тану уәжесі және шығармашылық зерттеу белсенділігі жатыр деп тұжырымдайды, бұл жалпы білім мектептерінде дара технологиялары арқылы жаңаша мәселені қою және шешілуі табылып айқындалды.

Түйін сөздер: дарындылық, дарынды тұлға, даралық, қабілеттілігі, дағдылар.

Кез келген елдің болашағы оның саяси көшбасшыларына ғана емес, осы қоғамда өз қызметімен қоғамдық прогресті қамтамасыз ететін талантты және дарынды адамдардың сыни массасының болуына байланысты.

Жалпы білім беретін мектептің заманауи даму кезеңі оқушылардың зияткерлік деңгейін көтеру және олардың танымдық әлеуетін жүзеге асыру үшін жағдай жасау мәселесін шешумен байланысты. Бұл мәселенің маңыздылығы білім беру әлеуметтік инфрақұрылымның маңызды элементтерінің бірі болып табылатындықтан, ал мектеп оның базалық буыны ретінде елдің мәдени-білім әлеуетінің негізін қалап, ұлттық интеллигенцияның дамуына өз үлесін қосады. Осыған байланысты Қазақстанда соңғы жылдары еліміздің зияткерлік және шығармашылық әлеуетін арттырудың негізі ретінде дарынды балаларды қолдау және дамыту жөніндегі жұмыс жанданды.

Бүгінгі күні қазақстандық педагогика қызықшылық жағдайында көрінді – дарынды балаларды оқыту бойынша ұзақ мерзімді бағдарламалар жоқ, дарындылықты педагогикалық мониторингілеу бойынша бағдарламалар аз-диагностика, болжау, дамыту, қолдау әдістері, дарынды балалардың ата—аналарымен жұмыс істеуге аз көңіл бөлінуде, осы балалар контингентімен жұмыс істеу үшін психологиялық-педагогикалық кадрларды даярлау және қайта даярлау жүйесі жоқ, жоғары педагогикалық мектеп үшін бағдарламалар жоқ, «дарынды балалармен жұмыс істейтін педагог» мамандығы жоқ, сондай-ақ

Қазіргі уақытта әртүрлі елдерде дарынды балаларға әлеуметтік, психологиялық және педагогикалық көмектің арнайы бағдарламалары әзірленіп, қолданылады. 1975 жылдан бастап балалардың дарындылығы мен таланттылығы бойынша Дүниежүзілік кеңес жұмыс істейді, ол өскелең ұрпақты оқыту, тәрбиелеу бойынша халықаралық жобаларды үйлестіреді [1, 24 б.].

Осы проблеманы шешу үшін біздің республикамызда Президент Н. Ә. Назарбаевтың өкіміне сәйкес 1996 жылы білім берудің жаңа моделін құрудың негізгі бағыттарының бірі болып табылатын дарынды балалар мен жастарды іздеу, тәрбиелеу және қолдау «Дарын» мемлекеттік стратегиялық бағдарламасы құрылды. Проблеманы педагогикалық шешу жолдарын іздеу инновациялық білім беру мекемелері ретінде дарынды балаларға арналған арнайы мектептер құруға алып келді [1, 24 б.].

Қазақстан Республикасының 2050 жылға дейінгі даму стратегиясында президент Н. Ә. Назарбаев білім беруді «мемлекеттік басымдықтардың бірі» қатарына жатқызады, оны іске асыру біздің республикамыздың келесі мыңжылдыққа одан әрі даму үшін қуатты әлеуеті бар мемлекет ретінде енуі үшін сенімді іргетас жасайды» [1, 24 б.].

Жоғарыда көрсетілген шолу болашақ мұғалімдерді дарынды балалармен жұмыс істеуге дайындау проблемасының ғылыми әзірленуі қазіргі уақытта өзекті екенін көрсетеді. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясатты, жеке тұлғаның жаңа әлеуметтік рөлін қалыптастыру және іске асыру үшін әлеуметтік-саяси тұрғыдан маңызды. Мектеп және ЖОО білім беруді жетілдіру тұрғысынан. Рухани, шығармашылық әлеуетті қалыптастыруда тұлғаны дамыту тұрғысынан.

Дарынды тұлғаны педагогика тарихында оқыту бойынша дамудың тарихи аспектісін қарастыра отырып, К.К. Платоновтың «қабілет туралы ілімді жеке-психикалық құбылыстар ретінде дамытудың сабақтастық желісі көне дәуірден басталады» деген сөзін атап өту керек. Ғылымға дарындылық туралы ұғымды Платон енгізді (428-348 ж.біздің дәуірге дейін). Ол «барлық адамдар бірдей міндеттерге тең емес, өйткені адамдар өз қабілеттері бойынша әртүрлі: кейбіреулері басқару үшін, басқалары еске алу үшін, ал басқалары егіншілік пен қолөнершілік үшін дүниеге келген» деп айтқан болатын. Ағылшын философы-материалист Френсис Бекон, табиғи дарындылықты мойындай отырып, «адамдағы табиғат жиі кездеседі, жасырын, кейде басылады, бірақ сирек жойылады. Бақытты сол, оның табиғаты орналасқан келісімі, олардың сабақтар» [2, 36 б.]. Сонымен қатар Бекон туа біткен дарындар өсімдіктерге ұқсайды және ғылым мен педагогикалық ықпал арқылы өсуді қажет етеді деп санайды. Сол арқылы ол тәрбиенің қабілетін дамыту мен түзетудегі рөлін мойындады.

Дарындылықты зерттеудің жаңа кезеңі ХІХ ғасырдың 2-ші жартысында, психологиялық тестілеу пайда болған кезде, сонымен бірге жеке айырмашылықтардың психологиясы жаңа ғылыми бағыт ретінде басталады. Ағылшын антрополог-психологі Френсис Гальтон 1869 жылдан бастап жұмыс сериясын,

мысалы, «тұқым қуалайтын гений» кітабын жариялайды. 1883 жылы «адамның қабілетін зерттеу және олардың дамуы» атты тағы бір кітап жарық көрді.

Бұл батареяға негізделген тест, неміс зерттеушісі Вильям Штерн интеллект индексын анықтауды ұсынды. «Жеке айырмашылықтардың психологиясы туралы» өз жұмысында ол «дифференциалдық психология» деп аталды [4, 29 б.]. Штерн екі түрлі дарындылықты ажыратады-реактивті және спонтанды. Реактивті дарындылығы бар балалар әр уақытта сырттан ынталандыруды қажет етеді және оларға тәжірибелік қызмет тән, ал өздігінен дарындылығы бар балалар интеллектуалдық, теориялық қызметке бейім.

Ресей педагогикасында 1920-1930 жылдары дарындылық мәселесі негізінен тестілеу әдістерін қолдана отырып психотехника аясында зерттелді. 1930-1940 жылдары с. Л.Рубинштейн мен Б.М. Теплов еңбектерінің арқасында қабілеттер мен дарындылық мәселелерін теориялық тұрғыдан пайымдаудағы жаңа қадам жасалды.

20 ғасырдың зерттеушісі Б.М. Теплов қабілеттер мен дарындылықты дамыту проблемасын зерттеді, осыған байланысты ол былай деп жазды: «өте қысқаша біз айта аламыз: бұл дамудағы қабілеттер» [5, 162 б.]. Жылу қабілеттерінің жиынтығы ретінде дарындылықты түсінді. Жылу тұжырымдамасында жалпы Дарындылық мәселесіне жеке-әрекеттік көзқарасқа тән көптеген қайшылықтар көрініс тапты.

Ағылшын психологі Г.Айзенк зияткерлік тесттердің авторы зияткерлік қабілеттер-туа біткен, бірақ белгілі бір педагогикалық әсерде олар дамиды деп санайды.

К.К. Платонов, Психология және медицина ғылымдарының докторы, өзінің «еңбек психологиясы» монографиясында қабілеттер мен қажеттіліктердің байланысын қарастырады. Платонов бойынша қабілеті мен дарындылығы сыртқы факторлардың әсерінен тиісті қабілеттерге кіреді.

«Дарындылық» дамуына үлкен үлес қосқан, педагогика ғылымдарының докторы, Мәскеу университетінің профессоры Александр Ильич Савенков, педагогика мәселелері бойынша 100-ден астам ғылыми жұмыстың авторы, зерттеу тақырыбына қатысты «бұқаралық мектептегі дарынды бала» еңбегін ерекше атап көрсеткен жөн [6, 306 б.], онда дарынды балаларды қарапайым мектеп жағдайында оқыту әзірленген. Осы проблематикамен байланысты міндеттердің барлық спектрін шешудің бірегей жолдары ұсынылған. Автор дарындылық концепциясы, дарынды балаларды дамыту ерекшеліктері, дарындылықты диагностикалау мәселелері, дарынды балалармен жұмыс істеу мұғалімдер мен ата-аналар жұмысының формалары мен әдістері.

Адам ойлауы, шығармашылыққа қабілеттілік, табиғаттың ең үлкен сыйы. Бұл сыйлықпен табиғат әр адамның ерекшеленетінін атап өту керек. Бірақ табиғат өз сыйлықтарын тең бөлмейді және біреуді одан да көп, ал біреуді аз марапаттайды деген ой да анық. Терминнің мазмұны дамыған қабілеті бар адамдарды белгілеу үшін дарынды американдық психолог Г.Уиппуға тиесілі. Дарынды адам, кімнің сыйы орташа мүмкіндіктерден асып түседі деп аталады. Ең бастысы, бұл қабілеттерді жоғалтпау, жоғалтпау, керісінше, дұрыс, кәсіби тәсілдердің көмегімен оқыту жеке технологияларды қолдана отырып, қоғамдық және жеке даму игілігі үшін дамыту және нығайту. Жоғары қабілеттер интеллект деңгейін анықтайтын тиісті бағалау шкаласы бар тест тапсырмаларының жиынтығы арқылы ұзақ уақыт бойы анықталды.

Әлем, егер олардың дамуына мүмкіндік беретін болса, түрлі қызмет түрлеріндегі барлық прогрессивті катализаторлар болуы мүмкін, әлеуетті қабілеттері ойлы балаларды қажет етеді. Бүгін, дарынды балаларды мемлекеттің проблемаларын шешуге өздерінің шығармашылық әлеуетін пайдалана алу үшін оларға махаббат пен іске деген адалдықты тәрбиелеу мәселесі өткір тұр. Біздің балаларымызды дарынды, талантты және олардың көбі неге өз қабілеттерін жүзеге асыра алмайтынын анықтау маңызды. Менің ойымша, бұған жеткілікті емес, толық емес педагогикалық кадрларды кәсіби даярлау себеп болады. Дарынды балаларды оқыту мәселелерін қарастыру кезінде мектепте жиі бір мағыналы шешімі жоқ проблемалар туындайды. Мұғалімдердің дарынды балалармен жұмыс істеуге арнайы дайындығы жоқ. «Дарынды балаларды қалай анықтау керек?» Олардың зияткерлік, шығармашылық қызметіндегі әлеуетті мүмкіндіктерін қалай көруге болады? Біздің балалар өз дарындылығын сақтап, дамытып, Өмірде өзін лайықты іске асыру үшін не қажет?» [4, 26 б.].

Дарынды балалармен жұмыс істейтін мұғалім, біріншіден, дарындылық табиғатын білу және оның көріністерін ынталандыру керек. Екіншіден, оқушылардың зияткерлік күштерінің өсуіне әсер ететін оқытудың инновациялық жеке нысандары мен әдістерін белсенді іздеу. Шамасы, отандық педагогтар, әсіресе жас мамандар дарындылықты дамыту проблемасын сыни жағдайдан шығара алатын толық сапалы бағдарламаға ие емес.

Өте маңызды мәселе – дарынды балаларды анықтау. Біріншіден, отбасында дамудың ерте кезеңдерінде мұндай балалар көп жағдайда, кем дегенде түсініксіз болып қалады, ал баланың белсенді танымдық қабілетіне ата-аналардың реакциясы жағымсыз болады. Тұрмыстық санаға тән қондырғы-өз баласын бәрі сияқты көру. Екіншіден, белсенді шығармашылық қабілеттер жүйке-психикалық қоздырғыштығы жоғары балаларда үйлеседі, ол сезгіштікте, тәбеттің бұзылуында, ұйқының бұзылуында, тез пайда болатын бас аурулары мен т. б. пайда болады. Бұл көріністерді уақтылы медициналық-психологиялық түзету невроздар мен бірқатар психосоматикалық аурулардың дамуына әкеледі. Үшіншіден, дарынды балалар, олардың көптеген құрдастарының орташа қабілеттері бар, айналадағылар

тарапынан айқын немесе жасырын сенімсіздікті және сенімсіздікті сезінетін ұжымдарға түсе отырып. Нәтижесінде дарынды балаларда «ақ қарға» көрінбеуге ұмтылу қалыптасады және олардың шығармашылық мүмкіндіктері уақыт өте келе нығая түседі. Дарынды баланың «орташалануы», жалпы зияткерлік және шығармашылық әлеуетінің төмендеуі»бұрынғы вундеркинд синдромы» деп аталатын айқын невротикалық құбылыстардың болуымен сүйемелденеді. Шығармашылық дәрменсіздікті сезіну, өткен және жиі ауыр амбициялар бұл синдромға кіреді, бұл өз кезегінде, тұлғаның невротикалық және тіпті психикалық дамуының себебі болып табылады.

П. Торренс зерттеулері дарынды балалар интеллект дамуының бастапқы деңгейлерінен тез өтіп, шығармашылық емес жұмыстардың барлық түрлеріне кедергі келтіретінін көрсетті. Бұл көптеген проблемалар тудырады, мұғалімдер түзеткіш, жалқау немесе ақымақтық деп бағалайды. Мұғалімнің мінез-құлқында және ойлау қабілеттерінде стандарттан тыс көрсететін балалармен жұмыс істеу үшін дайындығының психологиялық деңгейінің төмендігі, өз қамқорлығындағы балаларды бағалай отырып, мұғалімдер олардың демонстративтілігін, барлығын өзінше жасауға ықыласын, шынайылығын, қабылданған үлгіні ұстануға беймәлім екенін атап көрсетеді. Мұғалімдер арасында дарынды бала көмекке мұқтаж емес деген пікір бар. Күрделілік дарынды баламен жұмыс істеуге қабілеті жоқ мұғалімдерді даярлаудың төмен деңгейінде және мұғалімдердің психологиялық білімі мен бағдарламаларының кемшіліктерінен тұрады.

Сонымен қатар, шығармашылық ойлаудың бірегейлігі айналадағыларға ауытқушылық ретінде бағаланады. Дарынды балаларға «интеллектуалды қайшылық» көрсете отырып, мектепте 2/3 уақыт өткізуге тура келеді. Дарынды балалар өз құрдастарынан әлеуметтік бейімделудің бастапқы деңгейлерінен әлдеқайда жылдам өтеді (ересектердің оң бағасын алуға бағытталған мойынсұну және үлгілі мінез-құлық); жасөспірімдер жасында олар жиі балалар конформизмінің фазасынан өтіп, стандартты ережелерге, топтық нормаларға және авторитарлық көшбасшыларға топтық бағдарға қарсылық көрсетеді. Зерттеушілер дарынды балалардың жаңа жағдайларға аса жоғары сезімталдығын көрсетеді, бұл ерекше қиындықтарға әкеледі. Бала қалай дарынды болмайтынын есте сақтау керек, оны үйрету керек. Қажылыққа үйрету, еңбек етуге үйрету, өз бетінше шешім қабылдау маңызды. Дарынды бала қысымға, қысымға, қырлыққа төзбейді, бұл проблемаға әкелуі мүмкін. Мұндай балада шыдамдылық, шыдамдылық және жеккөрушілік тәрбиелеу қиын. Мектепке дейінгі жастағы баланы шығармашылыққа баулу, шығармашылыққа жағдай жасау керек.

Өз дарындылығын дамыту үшін дарынды балалар уақыт пен кеңістікті еркін басқаруы, кеңейтілген оқу жоспары бойынша оқуы және өз мұғалімі тарапынан жеке қамқорлық пен көңіл бөлуі тиіс. Кең уақыт шеңбері проблемалық-іздеу аспектісінің дамуына ықпал етеді. Басты назар не зерттеуге емес, қалай үйренуге болады. Егер Дарынды балаға міндетті орындаумен асықпауға және біреуден екіншісіне ауыспауға мүмкіндік берілсе, ол құбылыстар арасындағы байланыс құпиясын ең жақсы түрде белгі қояды және өзінің ашылуын тәжірибеде қолдануға үйренеді. Айтылған идеялар мен ұсыныстарды сараптаудың шексіз мүмкіндіктері, проблемалардың мәнін терең ұғыну табиғи білім мен талпыныстың көрінуіне, аналитикалық және сыни ойлаудың дамуына ықпал етеді.

Бүгінде дарынды балалармен жұмыс істеу үшін арнайы бағдарламалар жасалуда, көптеген елдерде мектептер дифференциалды оқыту жағына қарай қайта құрылады. Арнайы кешенді-оқу бағдарламалары әзірленеді, оның шеңберінде оқушы әдеттегі бағдарламаға қарағанда еркін қозғала алады. Проблемалардың бірі-дарынды балаларды дамыту мен оқыту қажеттілігі мен дарынды балалармен жұмыс істеуге педагогикалық кадрларды жеткіліксіз теориялық және практикалық даярлау арасындағы қарама-қайшылық нақты көрінуде. Осы қарама-қайшылықты негізге ала отырып, жалпы білім беретін мектепте дарынды балаларды дамыту мен оқытудың психологиялық-педагогикалық жағдайларын айқындауда проблема туындайды. Сонымен, дарындылықты сақтау және дамыту-бұл қоғам прогресінің, оның шығармашылық әлеуеті мен жеке тағдырын жүзеге асырудың проблемасы. Дарынды балалармен жұмыс жеке тұлғаның дарындылық құқығын нақты іске асыру нұсқасының бірі болып табылады.

Ерекше дарынды балаларды оқыту кезінде келесі міндеттер тұр: әрбір тұлғаның дамуына ықпал ету; жеке жетістіктерді мүмкіндігінше ең жоғары деңгейге дейін жеткізу; қызметке сыйға тарту ресурстарын қойып, қоғамдық прогреске ықпал ету. Жас дарындарды іздеудегі негізгі тәсіл тек балаларға ғана емес, ата-аналарға да, педагогтарға да бағытталған іс-шаралар кешенін (медициналық-психологиялық, педагогикалық) мойындау керек. Балаларды іріктеудің әртүрлі әдістерін пайдалану және одан әрі олардың жетістіктерін үздіксіз бақылау маңызды. Дарынды балаларды анықтаудың бірінші кезеңінде ата-аналар мен педагогтардан баланың қандай да бір қызметіндегі жоғары жетістіктері туралы мәліметтер ескеріледі. Сондай-ақ топтық тестілеу, әлеуметтік сауалнама парақтарының нәтижелері пайдаланылуы мүмкін. Бұл терең жеке зерттеулер үшін балалар шеңберін көрсетуге мүмкіндік береді.

Екінші кезеңді диагностикалық ретінде белгілеуге болады. Бұл кезеңде психолог пен психотерапевт баланың жүйке-психикалық мәртебесін жеке бағалау жүргізіледі. Бірінші кезеңнің нәтижелеріне байланысты бала ықтимал мүмкіндіктердің қандай да бір нұсқасының артықшылығына байланысты психологиялық тестілер жиынтығымен тексеріледі. Зияткерлік саланың дамуына қолайлы жағдайда бала ойлаудың өткірлігімен, білім алушылығымен ерекшеленеді және оңай үйренеді,

практикалық тапқырлықты анықтайды. Бұл жағдайларда ең алдымен дарынды балалардың негізгі когнитивтік және сөйлеу параметрлерін анықтауға бағытталған әдістемелер қолданылады.

Академиялық жетістіктер саласында дарынды балаларда тіл мен әдебиетке, математикаға немесе жаратылыстануға жеке бейімділігі неғұрлым дамыған болуы мүмкін. Сондықтан психологтың міндеті жалпы зияткерлік даму деңгейін анықтау ғана емес, сонымен қатар ойлаудың қолайлы жағын бағалау.

Шығармашылық және өнімді ойлау қабілеті бар балалар тәуелсіздігімен, мінез-құлқының беймәлім болмысымен, өзіндік идеяларды шығаруға, стандартты емес шешім табуға, өнертапқыштық қабілеттілігімен ерекшеленеді. Оларды анықтау ең алдымен олардың шығармашылық бейімділігін бағалауды көздейді.

Қарым-қатынас пен көшбасшылық қажеттілігі басым балалар бастамашылығымен, жоғары ұйымдастырушылық қабілеттерімен ерекшеленеді, оларды әдетте ойындар мен сабақтардағы басты рөлдерге оңай таңдайды, олар өздерін құрдастары мен ересектердің арасында сенімді сезінеді. Бұл жағдайда сізге жеке әдістемелер мен социометрия көмектеседі.

Егер балада көркемдік қабілеттер басым болса, ол ерте жастан бастап сурет салуға немесе музыкаға бейімділік танытады, психологиялық тестілеу мұнда эмоциялық тұрақтылық дәрежесін және нейротизм деңгейін бағалауға бағытталуы тиіс, өйткені бұл балалар әдетте жоғары осал және педагогтар тарапынан жеке психологиялық көзқарасты және дәрігер-маманның психотерапевтік түзетуін талап етеді.

Қозғалыс саласындағы дарындылық психомоторлық реакциялардың жоғары дәрежесімен, ептілігімен, қозғалыс дағдыларының дамуымен (жүгіру, өрмелеу, секіру), Дене күшінің дамуымен көрінеді. Бұл салада дарындылық диагностикасы көру-моторлы үйлестіруді анықтау әдістемелерімен жүргізіледі.

Көптеген балалар қандай да бір салада емес, бірнеше салада жоғары дарындылық танытады. Педагогтер мен психологтардың міндеті осыны анықтап қана қоймай, оларды жетілдіру, дамыту.

Дарынды балалармен жұмыс жасаудың үшінші кезеңінде негізгі рөл педагогтарға беріледі, олардың міндеті – олардың қабілеттерін қалыптастыру және тереңдету. Бұл талаптар педагогикалық әдістер мен әдістердің кең спектрінің көмегімен (авторлық бағдарламалар, жеке сабақтар – кеңестер және т.б., сондай-ақ лицей, гимназиялар, колледждерде жан-жақты бағдарламалар) іске асырылады.

Дарынды балалармен жұмыс істейтін педагогқа:

– дарынды баланың жеке ерекшеліктерін, мінез-құлқының ерекшеліктерін үйрену.

– жоғары өзін-өзі бағалау туралы қалыптасқан тұрмыстық көзқарасты жеңу: осындай өзін-өзі бағалауды бұзу ғана емес, ал үмітсіздік жағдайында балаға оның ерекше мүмкіндіктерінің санасын ояту

Дарынды баланы тәрбиелеу кезінде қызығушылықты уақытында білімге деген сүйіспеншілікке – «білімқұмарлыққа», ал соңғысы – тұрақты «танымдық қажеттілікке» айналдыруы қажет. Көре білу, проблеманы, онда басқа да көрмейді ешқандай қиындықтардың барлығы ұсынылады жатқандай анық, – маңызды қасиеттерін, отличающих шынайы жаратушы жылғы посредственного адам.

Дарынды балалардың психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, сабақта жаңа тақырыпты зерттеу үшін бір немесе бірнеше ойлау операцияларымен: талдаумен, синтезбен, салыстырумен, ұқсастықпен, қорытумен дербес пайдалану қажеттілігінің алдына қойылған танымдық қиындық жағдайын жасау өте маңызды [4, 47 б.].

Дарынды оқушылармен жұмысты мұғалім дарындылықты диагностикалаудан бастайды. Оқушыларды бақылау сабақтан тыс және сабақтан тыс іс-әрекет кезінде жүргізіледі. Ол оқушылардың бейімділігін, қабілетін және қызығушылықтарын анықтауға мүмкіндік береді.

Дарынды балалармен жұмыс жасаудың бір түрі – тұлғаның дамуы мен даралануына, сондай-ақ жаңа білім алу уәждемесін қалыптастыруға ықпал ететін оқушылардың ғылыми-зерттеу қызметі.

Дидактикалық ойындарды қолдану балалардың көңіл, ойлау, есте сақтау сияқты психикалық үдерістердің еркіндігін дамытуға мүмкіндік береді, тапқырлықты, тапқырлықты дамытады.

Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын қолдау мақсатында математика, қоршаған орта, Орыс тілі, әдебиет пәндерінен шығармашылық тапсырмалар, қызықты тәжірибелер, материалдар мен есептер қолданылады. Конкурстар, викториналар, зияткерлік ойындар, жарыстар, «ми шабуылдары», «блиц-турнирлер» өткізіледі, логикалық-іздеу тапсырмалары, әр адам өз қабілеттерін көрсете алатын стандартты емес міндеттер қолданылады. Оқушылар үшін әртүрлі деңгейдегі конкурстар мен конференцияларды «ғылымға, өмірге бастау» деп атайды және осы стартқа дайындықты бастауыш мектепте бастау керек [6, 5 б.].

Мектепте дарынды балалармен жұмыс жасаудың жаңа формаларының бірі жобалау болып табылады. Әдіс іс жүзінде әрбір оқу пәнінің ерекшеліктеріне бейімделеді және осы аспектіде әмбебап сипатқа ие.

Дарынды оқушылармен оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыруда принципті маңызды болып оқыту процесінің барлық кезеңдерінде ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану болып табылады: жаңа материалды оқу, бекіту, қайталау, бақылау кезінде.

Дарындылықты дамыту бойынша сауатты ұйымдастырылған және жүйелі түрде жүзеге асырылатын қызмет білім алушыларда интеллектуалды өзін – өзі жетілдіруге және өзін-өзі дамытуға ұмтылысты дамытады, шығармашылық қабілеттерін, жобалау-зерттеу қызметінің дағдыларын дамытады.

Дарынды балалармен жұмыс дербестік сезімін, жалпы қабылданған үлгіден ауытқудағы батылдық, шешімнің жаңа тәсілін іздеуді жандандыруы және қолдауы маңызды [5, 63 б.].

Дарынды тұлғаның дамуы, оның жаңа әлеуметтік ортаға енуі және онымен ықпалдасуы, күрделі және қарама-қайшы процесс. А.В. Петровскийдің пікірінше, «жаңа жетекші қызмет-оқу пайда болуымен, баланың өмірінде референттік ересек мұғалім пайда болады, оның әсері кейде ата-аналардың ықпалынан жоғары. Дарынды бала үшін мұғалім, кез келген басқа оқушы сияқты ең маңызды тұлға болып табылады. Оның мінез-кұлқының стилін, әдетте, бейсаналық түрде балалар береді және оқушылардың өзіндік мәдениетіне айналады» [7, 34 б.]. Демек, мұғалім өзін бақытты емес және табысты емес адам ретінде сезінетін болса, ол үшін адамгершілік тәрбие кеңістігін ұйымдастыру, балалар үшін махаббат атмосферасында тұру тәжірибесін жасау қиын. Мұғалімнің жақсы емес деген саналы наным, оның іс-әрекеттерін үнемі басқарады, оның өмірінде көрініс табады және балалармен қарым-қатынасқа әсер етеді.

Дарынды тұлғаны дамытудағы мұғалімнің рөлін заманауи зерттеу педагогтардың қызметінде диалог және пікірталас әдістерін кеңінен қолдану маңызды екенін көрсетеді. Оқушылардың жеке таңдау беталысын дамыту, балаларды педагогикалық қызметтің барлық процесіне қосу, әсіресе мұғалімді олармен сабақтарға дайындау. Бұл педагогтар мен оқушылардың жақындасуына ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Арын С.М., Жексенбаева У.Б. Дарынды балалар мен дарынды жастарды анықтау, оқыту және қолдау жүйесі / Дарын, 2019. – № 3. – 23-24 б.
- 2 Н.М. Воронкова. Инновациялық үлгідегі мектептерде дарынды балалармен жұмыс // Шығармашылық педагогика, 2017. – № 5. – 35-37 б.
- 3 Байкенова Г.К. Дарынды оқушылармен жұмыс тәжірибесінен // Шығармашылық педагогика, 2018. – № 3. – Б. 15-19.
- 4 Бискер Л.М. «Дарынды балалар»бағдарламасы // Оқу ісінің меңгерушісі, 2017. – № 4. – 26-31 б.
- 5 Ильин Е.П. Қабілеттері мен дарындылығы. – М.: Орталық, 2018. – 235 б.
- 6 Савенков А.И. Бұқаралық мектептегі дарынды бала. – М.: Білім, 2018. – 306 б.
- 7 Жадрина М.Ж. Дифференциация дарынды балалардың вариативті білім беру дайындығын жүзеге асырудың шарты ретінде // Дарын, 2018. – № 3. – 33-36 б.

REFERENCES

- 1 Aryn S.M., Jeksenbaeva U.B. Daryndy balalar men daryndy jastardy anyqtau, oqytı jáne qoldaı júesi / Daryn, 2019. – № 3. – B. 23-24.
- 2 N.M. Voronkova. Innovatsıyalyq úlgidegi mektepтерде daryndy balalарmen jumys // Shyǵarmashylyq pedagogika, 2017. – № 5. – B. 35-37.
- 3 Baikenova G.K. Daryndy oqyshylarмен jumys tájiribesinen // Shyǵarmashylyq pedagogika, 2018. – №3. – B. 15-19.
- 4 Bısker L.M. «Daryndy balalar»baǵdarlamasy // Oqı isiniń meńgerıshisi, 2017. – № 4. – B. 26-31.
- 5 Ilın E.P. Qabileteri men daryndylyǵy. – M.: Ortalyq, 2018.– 235 b.
- 6 Savenkov A.I. Buqaralyq mekteptegi daryndy bala. – M.: Bilim, 2018. – 306 b.
- 7 Jadrına M.J. Differentsiatsia daryndy balalardyń variativti bilim berı daryndyǵyn júzege asyrdyń sharty retinde // Daryn, 2018. – № 3. – B. 33-36.

РЕЗЮМЕ

А.Т. Ташимова, магистр педагогика

Инновационный Евразийский университет (г. Павлодар, Республика Казахстан)

Историко-педагогический аспект проблемы развития одаренных детей

В данной статье рассматривается современное понимание одаренности. Автор утверждает, что в ее основе лежит доминирующая познавательная мотивация и исследовательская творческая активность, выражающаяся в обнаружении нового в постановке и решении проблем в общеобразовательной школе через индивидуальные технологии.

Ключевые слова: одаренность, одаренная личность, индивидуальность, способности, навыки.

RESUME

A.T. Tashimova, Master of Pedagogy

Innovative University of Eurasia (Pavlodar, Kazakhstan Republic)

Historical and pedagogical aspect of the problem of development of gifted children

In this article the modern understanding of giftedness is considered. The author having passed through scientific disputes of many psychological schools argues that it is based on the dominant cognitive motivation and research creative activity, expressing in the discovery of new in the formulation and solution of problems in secondary school through individual technologies.

Key words: *giftedness, gifted personality, individuality, abilities, skills*